

УДК 316.2

Соболевська М.О.

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук, доцент, докторант

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ

У статті пропонується застосування епістемологічного підходу до розкриття логіки становлення і розвитку соціологічних концепцій соціального порядку. За допомогою поняття епістемі, запропонованого в працях М.Фуко, визначається специфіка соціології як гуманітарної науки, її місце серед інших наук, та епістемологічні засади соціологічного пізнання у його відношенні до емпіричних наук.

Ключові слова: соціальний порядок, епістема, соціологічна теорія.

В статье рассматриваются возможности применения эпистемологического подхода к раскрытию логики становления и развития социологических концепций социального порядка. С помощью понятия эпистемы, предложенного в работах М.Фуко, определяется специфика социологии как гуманитарной науки, ее место среди других наук, и эпистемологические основы социологического познания в его отношении к эмпирическим наукам.

Ключевые слова: социальный порядок, эпистема, социологическая теория.

The article deals with application of epistemological approach to the disclosure of the logic of the formation and development of sociological concepts of social order. With the concept episteme, suggested in the works of M. Foucault, is determined the specificity of sociology as a humanitarian science, its place in the configuration of other sciences, and epistemological foundations of sociological knowledge in its relation to empirical sciences.

Keywords: social order, episteme, sociological theory.

Актуальність дослідження. У своїй відомій класичній роботі "Як можливе суспільство?" Г.Зіммель [1], розглядаючи можливість застосування до вивчення суспільства підходу, запропонованого Кантом для відповіді на питання "як можлива природа?", доходить висновків, що єдність суспільства є не лише результатом нашого процесу пізнання, однак, на відміну від природи, ця єдність є цілком реальною, своїми власними елементами, зв'язаними безпосередньо (а не лише пізнавальною активністю суб'єкта), такими, що не потребують зовнішнього спостерігача. Отже, пізнання суспільства з самого початку базується на певній подвійності. Ця подвійність полягає у тому, що суспільство саме по собі являє певну зв'язаність і одночасно виступає об'єктом пізнання і конструювання дослідника, який намагається зафіксувати, описати і прояснити цю даність, що є не лише результатом його власних спостережень і зв'язаності, яка виникає завдяки активній діяльності його свідомості, однак є реальною єдністю настільки, наскільки для нас є реальною (так само як і ми для себе) інша людина.

Така ситуація принципово відрізняє соціологічний підхід до вивчення суспільства та ускладнює розуміння соціологічного способу пізнання. Оскільки з позицій соціології мова повинна йти не лише про те, як можливий соціальний порядок через безпосередній зв'язок індивідів, але й про те, як ми описуємо (застосовуючи принципи впорядкування і пояснення) соціальний порядок, що вже є певним чином заданий і впорядкований. Крім того, реальний зв'язок, що існує між індивідами, також відображується, сприймається і оцінюється ними. Звідси теоретична діяльність в межах соціології завжди нашоухується на герменевтику другого порядку, що *представляє* те, як люди *представляють* собі те, що відбувається з ними і навколо них у реальному (повсякденному) житті.

Повсякденні практики також мають свою специфічну природу. Вони формуються основоположними кодами культури, які визначають мову, схеми сприйняття, форми висловлення, цінності і ієрархії для кожної людини, що належить до цієї культури, становлять певні емпіричні порядки з якими вона має і матиме справу і в яких вона

орієнтується й орієнтуватиметься. Такі уявлення про порядки повсякденного життя інтерпретуються і оцінюються з позицій здорового глузду, приймаються як зрозумілі самі собою, дозволяючи максимально адаптуватися до умов ситуації, діяти відповідно і невимушено. А опис повсякденних практик, взаємодії та сумісної діяльності відбувається за допомогою мови і слів. Отже, слова – той базовий компонент, за допомогою якого у сфері повсякденності ми намагаємося досягнути і описати реальну зв'язаність речей, людей і світу.

На іншому боці мислення знаходяться наукові теорії та інтерпретації, що покликані пояснити причини виникнення будь-якого порядку, загальний закон, якому він підпорядковується, принципи, а також основи, відповідно до яких цей порядок укладений. Якщо звернутися до сутності теоретичної діяльності, то слідуючи за Тернером [2; 28-29], теоретизування можна віднести до такої пізнавальної діяльності, яка реалізує три основних завдання: класифікувати і організовувати, пояснювати і передбачати, надавати розуміння того, чому, як і що відбувається. Досягнення цих завдань стає можливим завдяки базовим елементам будь-якої теорії – поняттям, за допомогою яких визначаються певні явища, через які виокремлюються найсуттєвіші ознаки цих явищ, завдяки яким встановлюється той порядок, що визначає сутність самої теорії у її відношенні до явищ світу. Отже, поняття стають тим базовим компонентом, який визначає відношення теорії до дійсності і розкриття тих способів в які теорія встановлює зв'язок між поняттям та явищем, між понятійними зв'язками та реальними феноменами.

Між цими віддаленими областями – повсякденними інтерпретаціями ситуації, що визначаються культурними кодами і традицією (які існують в мовних практиках і виражаються у словах), та теоретичним осмисленням природи порядку, що пропонується науковим знанням і досягається через розробку специфічного понятійного апарату науки (теж сформованого і заданого певною традицією мислення і узгодженими кодами), - знаходиться сфера, яка є менш чітко визначеною, менш доступною аналізу, такою, що виконує роль посередника, однак, разом із тим, є надзвичайно важливою. У цій сфері культура непомітно відриваючись від приписаних їй первинними кодами емпіричних порядків, звільняється від їх безпосереднього впливу, і стикається із тим елементарним фактом, що за межами встановлених безпосередньо нею порядків є речі, які самі доступні певному невизначеному впорядкуванню. Що за межами описів й інтерпретацій соціального (повсякденного чи описаного наукою) порядку життя, безпосередньо існує сам цей порядок, реальний соціальний зв'язок.

Стикаючись, ці два порядки, – порядок мови (повсякденної чи наукової, слів чи понять) і порядок речей, - другий частково нейтралізує перший, відкриває простір для критики та рефлексії, ставить під сумнів і розкриває умовність і штучність культурних кодів. Саме в цій проміжній сфері – на стику порядку культури і порядку речей - виникає сфера, що розкриває порядок в самій своїй суті – саме тут він постає як незалежний від культур та історичних умов, як безперервний і поступовий або розпорошений і дискретний. Саме ця проміжна сфера, у тому ступені як вона розкриває способи буття порядку, може бути розглянута як основоположна, тобто як така, що передує словам, поняттям, сприйняттю та жестам як формам і способам вираження, прийнятним для даної культури.

Отже, в кожній культурі між використанням того, що можна назвати кодами впорядкування і роздумами про порядок, існує чиста практика порядку і способів його буття. Звернення до цієї проміжної сфери – що лежить між дискурсом порядку і самим порядком речей - дозволить розкрити передумови повсякденних практик порядку, також як і зазирнути за лаштунки наукової діяльності, встановивши умови можливостей самої науки, визначивши її інтелектуальні межі. Ми не станемо претендувати на можливість охоплення становлення і розвитку наукового знання в цілому, а обмежимося лише тими науковими практиками, що склалися в межах соціологічної науки з приводу і навколо питання соціального порядку.

Отже, **мета** даної роботи - розкриття логіки розвитку теорій соціального порядку, що дозволить зрозуміти і більш чітко окреслити епістемологічні межі соціології як науки і визначити специфіку тих способів впорядкування, що наявні в соціологічному знанні як відношення понять до явищ дійсності.

Чому саме питання соціального порядку і дискурс навколо нього стає об'єктом нашого аналізу? Саме це питання в історичній перспективі постає як найбільш загальна проблема соціологічної науки, яку Дж.Тьорнер, посилаючись на Т.Гобса, сформулював як "проблема порядку": "як створюються, зберігаються та змінюються соціальні утворення" [2; 27]. Якщо поглянути на історію соціології крізь призму проблеми порядку, то можна побачити, що це питання - як можливий соціальний порядок? - раз за разом постає в творчості різних мислителів від соціології – починаючи з класиків і завершуючи сучасними теоретиками. Так, вже у О.Конта поняття соціального порядку розкривається у одному із найважливіших для нього аспектів соціологічного дослідження – соціальній статичності, а прогрес, або соціальна динаміка виявляється лише "розвитком порядку". Спенсерівська органістична теорія суспільства розглядає соціальний порядок як один із етапів розвитку матерії в її надорганічній стадії, коли забезпечується максимальна збалансованість внутрішньої структури суспільного організму до умов зовнішнього середовища (стан еквілібризму). Центральним для опису соціального порядку в творчості Е.Дюркгейма стає поняття соціальної солідарності, а розподіл праці розглядається як найважливіший механізм через який сучасні індустріальні суспільства досягають стану впорядкованості і консенсусу. Класичні традиції німецької соціології звертаються до питання про соціальний порядок через опис певних духовних сутностей – сумісного воління (*wessenwille*) у Ф.Тьоніса, духу народів у В.Вундта, духу капіталізму у В.Зомбарта та М.Вебера, або через визначення формальних способів типізації – через поняття форм усупільнення (*vergesellschaftung*) у Г.Зімеля чи повсякденних типізацій у А.Шюца. Етнометодологія Г.Гарфінкеля та драматургічна соціологія І.Гофмана об'єктом аналізу роблять практики порядку повсякденних взаємодій, намагаючись пояснити природу такого порядку або через руйнівні експерименти (Гарфінкель), або через визначення ситуації та її рамок-фреймів (Гофман).

Так чи інакше, ідея впорядкованості суспільного життя та прагнення до пояснення існуючого соціального порядку (на макрорівні функціонування суспільного організму через поняття консенсусу та статичності, або на мікрорівні людської взаємодії через поняття взаємних типізацій та сенсу соціальної дії), або відхилення від нього, існує як центральна проблема, навколо якої будувалась і оформлювалась наука про суспільство.

З розвитком способів опису та осмислення соціального порядку в соціології збільшувався та акумулювався цілий теоретичний арсенал підходів до розуміння самої природи і механізмів встановлення соціального порядку. Звісно, зміни в самому суспільстві постійно кидали виклики теоретикам, змінюючи ракурси та способи розкриття цієї центральної для соціології проблеми, однак, певна логіка і стратегія розвитку самих теорій соціального порядку дає підстави означити те епістемологічне поле, в якому цей опис (соціологічний дискурс порядку) відбувався і відбувається.

Отже, мова йде не про визначення меж істинності або адекватності тих чи інших теорій соціального порядку, що сформувалися за часи існування соціології як науки, скоріше саме через огляд і розкриття логіки становлення і розвитку теорій соціального порядку в соціології, ми намагатимемося визначити умови можливості самої соціології як науки. Ті принципові моделі пізнання, що лежать в основі соціологічної науки. А отже, окреслити і встановити ті передумови, що закладають можливості соціологічного мислення. Однак виявити їх – як такі, що присутні неявно, як такі, що визначають і становлять підґрунтя соціології – стає можливим лише через занурення і глибинний аналіз практик і стратегій теоретизування, що сформувалися в межах історії соціології як науки. Саме ці теоретичні практики, що розкривають і розкриваються навколо питання про можливість соціального порядку (дискурс порядку) – класичні і сучасні – і стануть об'єктом нашого дослідження. Отже, саме дослідження буде будуватися на тому, щоб описати/визначити/розкрити порядок теорій соціального порядку – порядок дискурсу порядку.

Незважаючи на інтуїтивну прозорість поняття "соціальний порядок", все ж воно потребує прояснення і уточнення свого змісту. І проблема не лише у тому, що знаходячись у дискурсі гуманітарних дисциплін, воно постійно наповнюється і збагачується додатковими сенсами, але й у зв'язку із тим, що як і більшість понять соціології, соціальний порядок є

також невід'ємною частиною повсякденної мови, виступаючи орієнтиром і регулятором поведінки для тих, хто прагне жити в умовах соціального порядку чи тих, хто закликає до нього.

У найзагальнішому визначені порядок – це "правильний, відлагоджений стан", "правила, за якими щось здійснюється", "існуючий устрій" [3]. У цьому визначені можна виокремити принаймні 3 аспекти: по-перше, що відсилають нас до загальної характеристики устрою; по-друге, до принципів здійснення та підтримки певного стану; по-третє, до самої наявної ситуації, як такої що є досяжною, і вже існує.

Що стосується поняття "соціальний порядок", то філософський словник дає наступне тлумачення – це поняття, що "виражає стійкість і організованість суспільного життя, а також можливість об'єктивування соціального, а отже, його концептуалізації..." [4]. Таким чином, через поняття соціального порядку, через встановлення соціального порядку відбувається не лише опис визначальних характеристик суспільного життя та його регулярностей, але й закладається принципова можливість його пізнання через систему сформованих понять (концептуалізація).

Зрозуміло, що сфера соціального порядку є специфічною предметною цариною рефлексії, в межах якої онтологічна та гносеологічна складові не можуть не взаємодіяти, а їх ізоляція може призвести до взаємної деформації. Не можна казати лише про гносеологічну складову в досягненні соціального порядку, не беручи до уваги практичні умови його становлення і відтворення в реальному житті. Однак, у нашому випадку мова буде йти про умови пізнання соціального порядку, яке супроводжується певним абстрагуванням від суб'єктів соціальної діяльності і від умов соціальних дій, спрямованих на досягнення такого порядку.

Такий суто епістемологічний підхід пропонує розглянути логіку формування порядку через опис умов можливостей порядку в межах самої теоретичної діяльності. А отже, мова буде йти не про сам соціальний порядок, а про порядок відображення і опису соціального порядку у соціологічній теорії.

Здійснити цей провокаційний намір стає можливо через введення поняття епістеми, яке дозволить визначити і проаналізувати саме ту проміжну сферу, що знаходиться між реальним порядком речей та способом зображення цього порядку у наукових інтерпретаціях (поняттях-словах).

Поняття епістеми, що увійшло у наукову думку XX століття разом із працями М.Фуко [5, 6], покликане, в першу чергу, розкрити специфіку наукового мислення крізь історичну призму інтерпретацій та співвідношення двох полюсів – слів та речей, точніше порядку слів та порядку речей. Саме слова (поняття) і речі, їх співвідношення стає основним принципом впорядкування в постструктуралістській стратегії дослідження історії науки М.Фуко.

Поняття епістеми визначає сукупність положень типів мислення (і навіть упереджень) певної епохи. Кожна епістема, як умова можливості наукового пізнання, створює певну систему знання, яку Фуко називає дискурсом – сукупністю концепцій, практик, тверджень і вірувань, що задаються певною епістемою. В цьому сенсі поняття епістеми близьке до поняття парадигми Т.Куна, однак не тотожне йому. Оскільки епістеми Фуко діють у широкому соціокультурному полі, в той час як парадигма за Куном відноситься до більш вузької за змістом характеру наукової діяльності.

Розташувавшись у проміжному стані – між порядком речей та способами опису цього порядку, епістема стає основою і ключем для формування множини дискурсів, а отже, саме такий підхід допоможе прояснити і означити принципи та природу дискурсів навколо питання природи соціального порядку, що сформувалися в соціології. Крім того, через поняття епістеми – як принципу, що задає особливі конфігурації дискурсів науки, стає можливим розкриття умов теоретизування в межах самої соціології, фактично – умов можливості соціології як науки.

Згідно Фуко, епістема має два принципових значення. По-перше, вона відноситься до несвідомого рівня людської діяльності; по-друге, вона завжди є похідною від самої людини. Отже, звертаючись до епістеми, що лежить в основі соціологічних дискурсів навколо

проблеми соціального порядку, ми фактично звертаємось до підсвідомості соціологічної науки, до тих передумов, які задають можливості самого пізнання соціального. Крім того, слід пам'ятати, що ці дискурсивні практики результат діяльності науковців як людей, що самі включені в суспільство і в систему соціальних взаємодій, а, отже, є похідними від тих повсякденних уявлень про суспільство, які вони мають.

Фуко виокремлює три епістери, що історично змінювали одна одну в процесі становлення і розвитку європейської науки: ренесансну, класичну і сучасну.

1. Ренесансна епістема сформувалася у 16 ст. "В цю епоху те, що створювало місце інтерпретації, одночасно виступаючи її найзагальнішим сховищем, і тієї мінімальною одиницею, якою вона могла оперувати – була тотожність. Там, де речі були схожими, там де щось походило на щось інше, - тільки там що-небудь могло бути висловлено, а потім розшифровано" [5; 54]. Фуко виокремлює 5 основних видів схожості, характерних для цієї епохи: відповідність, симпатія, паралелізм атрибутів, аналогія, прикмети. Мова, характерна для цієї епістери, ще не стала незалежною системою знаків, а слова і речі тотожні одне одному, безпосередньо взаємопов'язані і взаємозамінні.

2. В межах класичної епістери (16-18 ст.) слова і речі втрачають безпосередню схожість і співвідносяться лише опосередковано – через мислення, в просторі уяви. Замість ренесансного відношення "слово-символ" на перший план висувається відношення "слово-образ".

3. Сучасна епістема, що сформувалася на початку 19 ст. опосередковує слова і речі через життя, працю та мову, які вийшли за межі простору уяви, перетворивши слово на знак в системі знаків.

Отже, порядок, що лежить в основі мислення сучасної людини, має зовсім іншу форму буття, ніж в класичну чи ренесансну епохи.

Соціологія виникає і оформлюється як самостійна наука якраз у період переходу від класичної епістери до сучасної. А тому розгляд принципів побудови сучасної епістери дозволить прояснити як місце соціології в системі інших наук, її специфіку як гуманітарної науки, а також визначити ту пізнавальну модель (пізнавальні моделі), що були закладені в соціології самими принципами побудови наукового пізнання і розгортаються в конфігураціях сучасної епістери. Що ж до дискурсу порядку, який для соціології став центральною проблемою, то він виступає лише ілюстрацією того, як відбувається логічне розгортання наукового знання в межах соціології, задане самими принципами побудови сучасної епістери. Отже, розглянувши структуру сучасної епістери за Фуко, ми зможемо наблизитись до вирішення методологічного питання щодо умов можливостей пізнання соціального порядку та джерел формування дискурсів порядку в соціологічній науці.

Так, Фуко зазначає, що сучасна епістема являє собою "відкритий тривимірний простір" [5; 366]. Один із вимірів цього простору належить математиці та фізичним наукам, які досліджують порядок як дедуктивну та лінійну послідовність самоочевидних або доступних верифікації висловлювань; інший вимір належить емпіричним наукам, що вивчають життя, виробництво (працю) та мову, для яких головним завданням є впорядкування схожих, але таких, що мають перервність, елементів, дослідження яких дозволяє встановити причинно-наслідкові відносини і визначати стійкі структурні зв'язки. Для того, щоб ці два виміри могли бути об'єднаними в межах конфігурації сучасної епістери, необхідна третя площина, яка виступає або полем пристосування математики до емпіричних наук, або галуззю того, що в лінгвістиці, біології та економії піддається математизації. Це філософська рефлексія, що розгортається як "думка про тотожність".

Сфера гуманітарних наук, до якої належить і соціологія, виключена із цієї тривимірної конфігурації – математика-емпіричні науки-філософія – у тому сенсі, що її не можна знайти в жодній із зазначених площин. Однак, у той же час, гуманітарні науки присутні в цій конфігурації, вони включені до неї, але знаходяться в "прогалинах" між цими вимірами знання. Такий специфічний статус гуманітарних наук пов'язаний із тією формою позитивності, на яку вони спираються, вивчаючи предмет свого дослідження. Гуманітарні науки

звертаються в першу чергу до людини, оскільки людина живе, працює/виробляє і розмовляє. Однак, гуманітарні науки цікавляться людиною не просто як живим організмом або істотою, що працює і розмовляє. Інтерес гуманітарних наук належить сфері уявного: як людина, що є живою істотою, *представляє* собі життя; як людина, що працює, *представляє* собі суспільство, в якому і завдяки якому така діяльність стає можливою; як людина, що розмовляє, *уявляє* собі сенс тих слів і речень, що вимовляються і створює уявлення про мову.

Тому гуманітарні науки, а разом із ними і соціологія, отримують в межах конфігурації сучасної епістемі достатньо специфічний статус, оскільки вони досліджують людину не стільки в її природній даності, а як співвідношення між тим, що є людина у своїй позитивності (як істота, що живе, працює і розмовляє), і тим, що дозволяє цій істоті знати, що таке життя, праця і мова. Саме тому складається враження, що гуманітарні науки наче дублюють емпіричні (біологію, економію та філологію). Звідси їх постійна невпевненість у своїх можливостях і бажання обґрунтувати і знайти більш тверду поверхню, ніж ті прогалини, що підготовлені для межами конфігурації сучасної епістемі.

Таке пояснення специфіки статусу гуманітарних наук в межах конфігурації сучасної епістемі, яка визначає походження і природу дискурсу наукового знання, багато в чому дозволяє пояснити ті проблеми, що від самого початку тривожать і соціологію як науку. Науку, що й досі не може визначитися із бажаннями і прагненнями орієнтації на зразки науковості, що представлені точними науками, але кожен раз, коли вона починає підходити ближче до свого об'єкту пізнання – людської взаємодії, з'являється розуміння того, що класичні методи математизації та формалізованого підходу природничих наук не в змозі пояснити і прояснити саму сутність суспільства, як феномену, що не лише представляє собою реальну зв'язаність людей, однак того факту, що сам цей феномен є результатом уявлення людей про те, що люди з'єднані соціальними зв'язками. Віднесення соціології до гуманітарних наук, як вони представлені в концепції М.Фуко, дозволяє зрозуміти і її специфічне відношення до природничого знання, і ті способи і форми математизації, до яких так часто вдаються соціологи, і постійну потребу філософської рефлексії, якої прагне ця наука.

Розглядаючи сферу гуманітарних наук, виходячи із конфігурації, заданої сучасною епістемою, Фуко визначає три епістемологічні області, що визначаються трибічним відношенням гуманітарних наук до означених емпіричностей – життя, праці та мови. Відповідно до цієї схеми визначають і формуються три науки: психологія, "місце якої там, де жива істота... відкриває для себе можливості уяви"; соціологія – "там, де індивід, що працює, виробляє та споживає, створює уявлення про суспільство"; лінгвістика, як "область, де панують закони і форми мови, завдяки яким людина розгортає гру своєї уяви" [5; 372-373].

Отже, специфічний статус гуманітарних наук, а разом із ними і соціології як гуманітарної науки, прояснений. Головною особливістю, що задає і визначає специфіку гуманітарних наук, є те, що вони спрямовують своє дослідження на вивчення не самих емпіричностей, але тих уявлень, що формуються у людини, яка пізнає світ, стосовно трьох сфер організації світу людини – життя, праці та мови. Отже, коли принципи питання, навколо яких відбувається тематичне розгортання гуманітарного пізнання з'ясоване, то наступне, не менш важливе завдання – це визначення того способу позитивності, який гуманітарні науки обирають для своєї організації. Фактично мова йде про ті поняття і той тип раціональності, навколо якого вони організуються і з яким вони співвідносяться, прагнучи обґрунтувати себе як знання. Таке впорядкування епістемологічного поля гуманітарних наук (і соціології в їх числі) визначається, в першу чергу, їх орієнтацією на спосіб організації знання, сформований іншими (емпіричними) науками, які, за схемою Фуко, визначають і визначаються принциповим тематичним трикутником сучасної епістемі (життя-праця-мова). В цьому гносеологічному аспекті можна виділити, слідуючи за Фуко, два типи пізнавальних моделей, які використовуються гуманітарними науками.

Перша модель, що отримала значне поширення в гуманітарних науках – метафоризація, що постає як перенесення понять із інших сфер пізнання (органіциські

метафори, поняття із економічної сфери, тощо). Таких метафоричних понять в історії соціології більш ніж достатньо. Це - і класичні порівняння суспільства із людським тілом (соціальне тіло, соціальний організм) як метафоричні запозичення із сфери біологічної науки; це і перенесення до соціології економічних категорій, не менш популярне серед теоретиків-соціологів у наш час – як це сталося, наприклад, із поняттям капітал – завдяки чому сьогодні легко вживають такі словосполучення, як культурний, соціальний, політичний, символічний капітали, конвертації тощо.

Однак, існують також такі основоположні моделі, які є не лише засобом наочно представити процеси, що характеризують сферу дослідження гуманітарних наук за допомогою метафор, однак вони дозволяють утворюватись ансамблю явищ і об'єктів можливого пізнання, вони забезпечують їх зв'язок в емпіричності, але даються досвіду вже зв'язаними в єдине ціле. Вони відіграють роль категорій у тому особливому роді пізнання, яким є гуманітарні науки. Ці основоположні моделі позичені гуманітарними науками із трьох галузей знання – біології, економії та аналізу мови.

В біологічній проекції людина виявляється як істота, що має *функції*, отримує подразнення і відповідає на них, пристосовується, розвивається, підпорядковується вимогам середовища, приймає певні модифікації, прагне зменшити протиріччя і конфлікт, а отже – має певні умови існування і можливість визначити середні *норми*, що дозволили б їй успішно функціонувати. Отже, та зв'язка понять, що формує епістемологічний ансамбль запозичений із біологічної традиції мислення, пропонує перенесення із цієї емпіричної галузі зв'язки понять функція і норма.

В економічній проекції людина є чимось, що має потреби і бажання, що прагне задоволення, а отже має інтереси, що можуть суперечити інтересам інших – таким чином проявляючи себе в ситуації *конфлікту*; людина або ухиляється від цих конфліктів, або досягає панування над ними, шукає засобів зменшити протиріччя: встановлюючи сукупність *правил*, що стають і обмеженням, і подоланням конфлікту. Зв'язка двох понять, що запозичуються із сфери економії – конфлікт і правила, також знаходять своє місце в теоретичних поясненнях соціального порядку в межах соціології.

Нарешті, у мовній проекції людська поведінка проявляється у висловлюванні чогось, і всі людські дії – до обмовок і невимушених жестів – отримують *сенси*; все, що оточує людину – ритуали, звички, мова – все, що вона залишає по собі, складається у взаємопов'язаний ансамбль – *систему* знаків. Таким чином, дослідження мови формують ще одну понятійну модель, яка також широко використовується в межах гуманітарного знання – значення і система.

Отже 3 пари: функція і норма, конфлікт і правило, значення і система – як пізнавальні моделі охоплюють всю сферу пізнання людини. Ці поняття знаходять прояв у загальному просторі гуманітарних наук, вони є значущими в кожній із галузей, що створює додаткові складнощі при розмежуванні не лише об'єктів, але й методів дослідження суто психологічних, соціологічних чи лінгвістичних.

Але більш цікаво було б на основі цих трьох моделей прослідкувати історію соціологічної науки починаючи з XIX століття, дослідивши як послідовно в соціологічне знання проникали різноманітні моделі пізнання – біологічна, економічна та філологічна. Кожна з цих понятійних моделей давала життя відповідним теоретичним напрямкам соціологічного знання, які виникали на ґрунті застосування відповідних концептуальних зв'язок в історії соціологічної науки – функціоналізму, структуралізму, економічним теоріям. Кожна з цих теорій розробляла власну проекцію пояснення умов можливостей суспільного порядку, спираючись відповідно на традиції того чи іншого напрямку. І якщо класична соціологія демонструє чітке слідування відповідним понятійним моделям і концептуальним ансамблям, запозиченим із емпіричних наук (біології, економії, філології), то сучасні теоретичні пошуки позначаються також спробами синтезу різноманітних епістемологічних зразків, на основі чого виникають такі теоретичні течії як неофункціоналізм, постструктуралізм, неонституціоналізм. Однак, ці новітні течії, як виявляється, є все тим же кружінням соціології як гуманітарної науки навколо традиційної тематики й організації

знання, визначеної конфігурацією все тієї ж сучасної епістемі. Доведення цієї гіпотези – потребує ще більш глибоко аналізу ситуації, що склалася в сучасній соціологічній теорії. Однак, взявши за озброєння дану стратегію, на наш погляд, можна розгорнути і представити основні напрямки і тенденції розвитку сучасного соціологічного теоретизування.

Висновки. Отже, через визначення і розгортання центральної теми і проблеми соціології – питання про умови можливості соціального порядку, яке визначає загальний дискурс соціологічного знання, ми пропонуємо представити розвиток і формування соціологічного дискурсу через поняття епістемі, яке визначає і генерує основну тематику теоретичного дискурсу в соціології та продукує епістемологічні моделі та понятійні ансамблі опису і пояснення соціальних процесів. Дане поняття дозволяє не лише прояснити специфіку і природу соціологічного дискурсу в межах дискурсу гуманітарних наук через розкриття конфігурацій сучасної епістемі і визначення місця гуманітарного знання в межах цієї конфігурації, однак також показати епістемологічну специфіку соціологічного пізнання, що базується на запозиченнях концептуальних ансамблів із суміжних емпіричних дисциплін. Такий підхід дає можливість визначити місце соціології в системі наукового знання в цілому і гуманітарного зокрема, однак також встановити і прояснити ті епістемологічні особливості, з позицій яких відбувається і організується дискурс навколо проблеми соціального порядку як центрального питання соціологічної науки.

Література

1. Зиммель Г. Как возможно общество? // Зиммель Г. Избранное. Т. 2. Созерцание жизни. - М.: Юрист, 1996. - С. 509-528
2. Тернер Дж. Структура социологической теории. - М.: Прогресс, 1985. – 470с.
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка // <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-25266.htm>
4. Кемеров В. Философская энциклопедия. – Минск: "Панпринт", 1998
5. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. - СПб.: А - cad , 1994. – 406 с.; 6. Фуко М. Археология знания. - К.: Ника-Центр, 1996. - 208 с.

УДК 316.330

Судаков В.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, доктор соціологічних наук, професор

КОНСЕНСУСНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ОНТОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК РЕГУЛЯТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРАВОВИХ НОРМ

В статті здійснена наукова аргументація онтологічної значущості консенсусної інтеграції як фундаментального чинника, що визначає регулятивні можливості правових норм.

Ключові слова: суспільство, соціальна інтеграція, консенсусна інтеграція, право правові норми.

В статье осуществлена научная аргументация онтологической значимости консенсусной интеграции как фундаментального фактора, определяющего регулятивные возможности правовых норм.

Ключевые слова: общество, социальная интеграция, консенсусная интеграция, право правовые нормы.

The paper presents scientific argumentation on the status of consensual integration as the basic factor which determines regulative possibilities of the legal norms

Keywords: society, social integration, consensual integration, law, legal norms.